"У сей же рік, коли Всеволод діяв лови на звірів за Вишгородом, і коли розкинули тенета, і люди зняли крик, упав превеликий змій із неба. І перелякалися всі люди, бо в цей час загула земля — багато хто чув".

Це з Руського літопису.

Достовірний, як кажуть, факт, що трапився під Вишгородом, неподалік Києва на княжих ловах. І раптом, коли розкинули тенета і ловчі крик здійняли, наміряючись заганяти звіра, аж з неба — торох-бабах! Превеликий змій! І що з того, що у виданні літописа, під цим записом Нестора ("Повість минулих літ") є виноска "Йдеться про падіння на землю метеорита, вогненний слід якого вважали за небесного змія"; що з того, як і через сотні та сотні літ після тієї події під Вишгородом, мої односельці, як ще раніше давні русичі, теж були певні, що з небес таки може звалитися на світ білий вогненний змій. Про якісь там метеорити старі люди за моєї пам’яті і знати нічого не знали. Та й не повірили б у них — що з неба може падати... каміння. Тут мої односельці ще й на початку середини минулого століття були цілком солідарними з незнаною їм Паризькою Академією наук, яка в році 1772 з приводу метеоритів нічтоже сумняшеся винесла такий вердикт: "Як відомо, каміння в небі немає і бути не може. А тому, різні чутки про нього, що воно звідти падає, явно брехливі". Отож, ні про яке каміння, що падає охоплене вогнем (як це каміння може... горіти?) з неба, мої односельці, як ще раніше паризькі академіки, тоді не вірили. Інша річ вогненний змій — це може бути. Народна пам’ять зберегла про таких небесних тварей дитинну віру, що вони таки час од часу прилітають із зоряного нічного неба (а втім, часто для непосвячених вони маскуються під зірки, що падають). Ось і до тітки Лизавети він тієї весни прилітав і в димар її хати шугнув — тільки загуркотів, окаянний!

Взагалі, найжахніший спогад мого дитинства — це якраз той, коли до тітки Лизавети прилітав з неба... Ні, ні, не якийсь там метеорит (бо яке ж каміння в небі, га?), а він, голубчик триклятий, огненний зміюка, будь він неладний! Кілька ночей по тому я навіть спати боявся, — а раптом і до

нас у хату, з гуркотом, свистом та шипінням припреться те страховище — яскраво-червона вогненна зміюка?

Перед тим у тітки Лизавети нагло помер чоловік. Тільки з війни повернувся, тільки вони жити почали, радіючи одне одному, а до нього — опряга... Казали, од ран, принесених з війни, і не стало чоловіка... В розквіті літ, коли вже відгриміла війна. Тітка дуже за ним побивалася і марніла в тузі й печалі. (Жила вона самотньою по смерті чоловіка, дітьми вони ще не встигли обзавестися). А давно відомо: вдови, які побиваються за померлими чоловіками і приваблюють вогненних зміїв, превеликих спокусників, званих у народі лярвами. Так старі люди переповідали билиці прадавніх часів. А ще казали, що вогненні змії є особливою різновидністю зміїв, тобто втіленням диявола, Сатани і бісів взагалі. Як точніше, то біс в образі й подобі небесного змія і літає до самотніх жінок. А вже до якої вдовиці чи дівиці внадиться такий окаянний кавалір, то нещасні після відвідин нічного залицяльника починають сохнути, худнути і згодом помирають. (Буцімто на довершення до всього, змії ще й молоко у них смокчуть з грудей). Тож і застерігали ту чи ту вдову після похорону чоловіка: сорок днів по смерті можеш плакати-побиватися, а далі живи, як і всі. Не марній задарма, не тужи в самотині, бо привабиш до себе небесного зальотника (а в нього може перетворюватися навіть звичайнісінький чаклун, який багне з жінками закрутити оте саме, шури-мури), то пиши пропало. Та й хіба не про це, не про сексуальних вогняних зміїв, які лицяються до вдів, розповідається у казках? Як і в піснях та билинах. Он Змій Тугарин навіть спокусився на честь жони князя Володимира Опраксії — буцімто тримав руку в її пазусі. І не де-небудь в кущах, а за бенкетним столом! На виду у всіх! Знахабнів зміюка та й годі. Інша княгиня, молода Маринка-потравниця від Тугарина Змієвича так і народила — щоправда, могутнього богатиря Вольха Всеславича, та все ж...

Ось і до тітки Лизавети (надто вона побивалася за чоловіком, та й до всього ж була гарною молодицею — чорноока, чорноброва, з лиця хоч воду пий, кров з молоком, завжди в неї коса навколо голови віночком викладена, завжди вона у вишиванці ходила) і прилетів однієї ночі той

спокусник з неба — бо як до такої жіночки та ще самотньої, не з’явитися? Тут і змій не втримається, от він і спокусився. А хіба на таке здатне якесь там каміння, хай би воно й водилося в небесах, га?

Під час того візиту я, звісно, безтурботно спав, а почув про жахну подію лише вранці. А втім, село тієї ночі теж, як завжди, спало, про нічного зальотника дізналися від сторожа діда Левка. Він і поселян зґвалтував, та так, що до ранку ніхто більше й очей не стулив.

Спершу в чорному небі (діло було глупої півночі, коли тільки-но перші півні проспівали), розказував старий, невідь де взялася яскрава зоря, не така, як усі. Вона стрімголов понеслася небозводом, наче краючи його навпіл — зверху до низу. А летючи до землі, на очах перетворювалася в сліпучу вогняну кулю, що при стрімкому падінні невдовзі почала витягуватися. За нею потягнувся димний слід, що теж світився. А потім, як уже була над селом, у неї з’явилася вогняна голова з одним оком, що червоно блимало, як ото жарина жевріє, а за головою й тулубищем витягнувся тонкий хвіст, що так і зміївся. А на позір той нічний літун — точнісінький змій, тільки й того, що летючий та вогняний. Ось тоді сторож Левко, загледівши таке страхіття, і заволав не своїм голосом, бо ж змій той падав на вигін. Як спершу дідові здалося — прямцем на нього. ("І якому змієві знадобилося б те старе луб’я?" — маючи на увазі діда, сміялися потім жінки). Старий з ляку й закалатав билом у рейку, підвішену на вигоні, як то в неї калатали при пожежі.

А тим часом щось лулуснуло-тріснуло над селом, далі гуркнуло, наче вибухнуло, шугонули іскри — наче з гарячого заліза, коли його молотом клепають — з димом, що довго світився. Чи не до самого ранку висів він над селом.

А сам змій буцімто й шугнув у димар хати тітки Лизавети, що була неподалік на белебні — розсипався над димарем іскрами й зник у ньому…

— У бовдур той спокуситель тільки загуркотів, — хрестився й божився Левко. — Прямцем, значить, до Лизавети у гості — ги-ги...

Це вже потім розказували, що небесний змій пробив у даху дірку (хата Лизавети була крита бляхою), далі таким же робом у стелі дірку зробив завбільшки з кулак й, опинившись у хаті, врізався в долівку — біля самісінького ліжка тітки Лизавети, яку в ту мить ледь чи не герць схопив.

Отямившись, тітка з вереском з хати вибігла і заволала на все село. Ось тоді старі люди й вирішили, що то був не інакше, як вогненний зміюка — так та лярва завжди до вдів прилітає, які за чоловіками тужать та побиваються. Прилетить, і прямо з неба у димар шугоне, а вже в хаті перетвориться на молодого парубка-красеня, красу та звабу якого — ні пером описати, ні словами розказати...

До тітки Лизавети паломництво почалося — приходили цілими гуртами та все розпитували що і як? Чи справді змій-спокусник у її хаті на вдатного парубка перекинувся, вроду якого ні словами передати, ні пером описати, чи милував він тітку своїми любощами? А хто, кахикнувши, випитував у жінки чи та зміюка смоктала в неї з грудей молоко, як то смокчуть всі змії в жінок, які потім сохнуть, сохнуть та й помирають... Але тітка Лизавета, все ще перелякана, хрестилася та божилася, що як гуркнуло, стелю пробило і дірку в долівці прогепало, то ніякий парубок-красень у хаті не з’являвся і ніхто її, мовляв, не милував і не обіймав — так їй і повірили!

Найбільш цікаві та меткі, яким ото все треба доконче знати, навіть на дах лазили на дірку в крівлі дивитися і в стелі дірку обмацували, а в тій дірці, що в долівці, колупалися і якесь буцімто каміння в ній знайшли — ще тепле. І оплавлене, наче воно й справді горіло та плавилося, як той віск. Але де воно потім поділося — хто вам тепер скаже. Може, хто з дядьків і привласнив у тім сум’ятті небесне каміння — на всяк випадок. В хазяйстві, мовляв, все знадобиться,

Того дня, як у селі тільки й балачок було про вогненного змія, у школі забили тривогу, спішно зібрали школярів і вчитель фізики Микола Петрович заходився розказувати про небесне каміння та про те, як воно з неба падає. Для нас, школяриків з початкових класів, то було одкровенням: як? З неба каміння падає? А де ж воно там береться? І як воно тримається в небі, не маючи крил і не будучи птахами, що потім падає — дива та й годі!

— Що таке метеорити? — (ми, малюки, тоді чи не вперше почули це мудре слово) запитував Микола Петрович й оскільки ніхто з нас не поривався відповісти, змушений був відповідати сам: — Метеоритами наука називає частини малих тіл Сонячної системи, що падають з неба — часто з гуркотом, свистом, з шипінням та іскрами й димом, вони завжди яскраві, бо розжарені, як залізо в горні кузні, охоплені вогнем, проносяться небом у вигляді в’юнких, часом зміїних смуг, що їх первісна уява й прозвала вогненними зміями. Бувають метеорити кам’яні, залізо-кам’яні та залізні. (О, подумали ми, чим далі в ліс, тим більше дров! Виявляється, у небі ще й залізо буває. І як воно там тримається?) Випадають вони на поверхню нашої планети з міжпланетного простору і є залишками якихось незнаних нам метеорних тіл. Більшість з них згорає у небі, але частина долітає до землі.

А далі Микола Павлович почав розказувати, що з Космосу, виявляється, на земну поверхню випадає багато пилу — в тім числі й космічного. Тієї пиляки — подумати тільки! — щорічно набирається з мільйон тонн! Крім того, на Землю щорічно падає від 500 до 1000 метеоритів вагою від кількох грамів до кілограма. Переважна більшість із них і зовсім крихітні, частки грама, а якщо метеорит тягне на десять і більше грамів, то це вже болід. Рухаються вони з дуже великою швидкістю. Внаслідок опору повітря метеорне тіло гальмується, треться об повітря, його поверхня починає нагріватися, речовина поверхні плавиться і тіло тоді починає світитися. В атмосфері Землі більшість метеоритів з’являється і зникає на висотах від 110 до 70 кілометрів. Щодоби в атмосферу проникають до мільярда метеорних тіл, маса яких не перевищує 0,01 грама. І все ж загальний приріст матінки-Землі за

рахунок метеорної речовини сягає 200 тонн за добу! Також відомі метеорити від 1 до 67 тонн! ("Оце... каміння! — ми хором. І як же воно тримається в небі, допоки не впаде?") Падіння величезних метеоритів утворило чималі кратери на поверхні Землі — хоча б Арізонський у США діаметром 1200 і глибиною 180 метрів! Зустрічаються кратери просто величезні. Як у Канаді, наприклад, кратер Менікееген — 64 кілометри діаметр! Як установили вчені, приблизно 210 мільйонів років тому там упав метеорит, який пізніше отримав ймення Люципер (О, це вже ближче до змііїв!) Він знищив все живе на сотні кілометрів навколо. І вибух такого метеорита в сотні тисяч разів був потужнішим за атомну бомбу, що її було скинуто у 1945 році на Хіросіму... Усього знайдено 2000 метеоритів, більшість з них кам’яні. І до тітки Лизавети теж залетів у хату, пробивши дірки в дахові та стелі не якийсь там казково-фантастичний вогненний змій, як про те говорять у селі, а всього лише звичайнісінький кам’яний метеорит, можливо, й залишок боліда, що не встиг згоріти в атмосфері...

Я, пригадую, того дня не прийшов додому зі школи, а прибіг. Ледь чи не захеканий.

— Бабо Зіно! Бабо Зіно! — заторохтів з порога (так я з малих літ звав свою бабусю). — Зараз я тобі щось таке розкажу, таке... Ти тільки ойкнеш і скажеш: та невже ж воно й справді такечки?.. (Баба Зіна, коли чомусь дивувалася, то завжди ойкала і казала: та невже ж воно й справді такечки?..) — Пошвидше сідай, та й буду я розказувати!

Коли я що-небудь розказував, баба Зіна неодмінно мусила сидіти, а слухаючи, дивитися мені в очі. І того разу баба Зіна слухняно сіла на лаву, що довга й широка, від покуті й до дверей тяглася попід стіною і заміняла нам меблі (була в нас, щоправда, ще й табуретка, власноруч колись змайстрована дідом, але від старості вона сама вже ледве трималася купи і ми на неї остерігалися сідати). Отож, баба Зіна сіла на лаву, поставила перед собою нерозлучний свій сучкуватий ціпок, поклала на нього руки долоню на долоню, сперлась на них підборіддям — її улюблена поза, — і звела на мене ласкавий погляд своїх добрих, вже

вицвілих очей, що колись були синіми, готова мене слухати щонайуважніше, а я, ходячи перед нею сюди й туди, вигукував збуджено:

— Слухай, бабо Зіно, що нам у школі розказував Микола Павлович, учитель фізики! Зараз я тобі таке скажу, таке... Та ти сто разів ойкнеш! Виявляється, вогненний змій, який уночі приперся до тітки Лизавети, пробивши дірку в її хаті, насправді й не був вогненним змієм!

— Ой, лишенько!.. — звично ойкнула моя баба. — А хто ж тоді прилітав до Лизавети, якщо не огняний змій? Всім же відомо, що то він, окаянний! Змій крилатий вогняний, небесний!

— Метеорит! — вигукнув я одним подихом.

— Хто, хто? Ме... ме...

— Ме-те-о-ри-ит! — повторив я по складах.

І, не збавляючи швидкості, проторохтів бабі Зіні все, що того дня почув у школі від Миколи Павловича, вчителя фізики.

— Ну-у??? — вигукнув я, скінчивши переказ чужої мудрості. — Хоч тепер тобі, бабо Зіно, втямки, хто ж насправді прилітав до тітки Лизавети?

— А хто ж? — закліпала моя слухачка і її вицвілі очі почали синіти (таке траплялося, коли баба хитрувала).

— Та чим ти слухала, бабо? Не буду я вдруге розказувати! Кажу, ніякий то не вогняний змій, а метеорит. Тепер тобі втямки?

Баба Зіна поплямкала губами, наче пробувала почуте на смак і закивала.

— Втямки, Валько, тепер втямки, — її очі в сіточці дрібних зморщок і геть засиніли.

І я вирішив на всяк випадок влаштувати своїй добрій бабусі іспит.

— То скажи мені... Хоч тепер скажи, хто ж прилітав до тітки Лизавети?

— Огняний змій, а то ж хто іще. Та й люди кажуть, що огняний змій. Тілько вони не знали, що звати його ме... ме...

— Метеорит, — ледь не застогнав я.

— І я кажу: огняний змій на ймення Метеорит. Бо хто б іще, як не він, огнедишний — більше нікому до вдови прилітати. Він, він, той що на парубка потім перетворюється в хаті, на красеня писаного — тіко про це Лизавета не зізналася. А виявляється, його так химерно звати: ме... ме...

— Метеорит, — я вже стогнав.

Більш як піввіку минуло звідтоді і нині я ні-ні та й думаю, згадуючи своє далеке вже, предалеке дитинство, що десь зосталося за туманами, за далями швидкоплинного часу: а, може, й справді тоді до тітки Лизавети прилітав вогняний змій? Адже й добрий наш вчитель фізики про те розказував у школі, тільки звали того змія Метеоритом...

І бачиться мені (особливо, як не спиться, як вийду на балкон під шатро чорної зоряної ночі): летить Змій небесний, крилатий, вогненний, полум’ям дише...

З висоти своєї піднебесної, із зоряного блиску нічного небозводу видивляється крилатий спокусник красуню собі до смаку — для любощів і втіхи... (Зміям теж любощі та втіха потрібні). Не сховається та любка-голубка в хаті, розсиплеться він іскрами сліпучими над вибраною хатою і

через димар у покої шугне, обернеться перед вибраницею молодцем невимовної краси й жаги. А вже яку вибере, то зачарує її і вона, незцілима, буде до віку — вже її ні відшептати, ні відпоїти зіллям ніхто не зможе.

"Не люблячи — полюбить, — казали наші пращури в таких випадках, не хвалячи — похвалить такого молодця; уміє він, злодій, душу красної дівиці заморочити привітами, втішить він, згубник, мовою лебединою молодицю молоду, зігріє він, хтивий спокусник, огнем своїм пекучим ненаглядну в гарячих обіймах, розтопить він, варвар ненаситний, самотність її, розтулить їй жагою уста, і від його поцілунків вже горить вона красним сонцем-сонечком, а без нього красна дівиця сидить в тузі й журбі, без нього вона вже й на світ Божий не дивиться і не радується йому, без нього вона сушить себе, гнітить тугою, а з ним вона здобуває чарівну силу, він, зальотник небесний, дасть любці своїй живої води — старості вона ніколи не знатиме, а біля ніг її лежатимуть усі скарби світу..."

Іноді вогненні змії викрадають красунь, котрі припадуть їм до шмиги, ласкаво беруть їх у свої мідні блискучі пазурі й огненною стрілою линуть у небі, несучи вибранцю у свій підземний світ, ховають її в скелях чи в залізних царствах своїх, чи на острові посеред моря-океяну, де зберігають нелічені скарби і тримають викрадену в злій неволі доти, доки не з’явиться лицар та й не звільнить полонянку змієву...

— Жаль, що не викрав мене тоді вогненний змій, а замість нього до мене якесь каміння з неба прилетіло, зване метеоритами, — довго згадуючи ту давню історію, зітхатиме тітка Лизавета й старітиме від того зітхання.

— Тю, тю, — жінки. — Що ти мелеш, окаянна?!.

— А відніс би мене летючий гад у царство своє підземне, залізне, — не слухаючи жінок сама з собою журиться тітка Лизавета, чорноброва і

чорноока та ще й білолиця (з лиця її хоч воду пий). — Ну, посиділа б у його неволі, але звідти мене неодмінно лицар звільнив би... Та що тепер. Змій мене не викрав, мабуть, дід Левко його своїм бемканням у рейку сполохав, тож і лицар-змієборець мені не випадає. І ніхто мене й ніколи вже не звільнить...

— Від чого?

— Від чого, від чого... Хіба я знаю від чого? Від чого треба, від того б і звільнив... Від туги, від удовиної долі... Від самоти неприкаяної...

— Здивувала! Дак в селі чи не кожна третя — удова. Проклята війна чоловіків наших пожерла. То всім нам тепер доведеться чекати старості в самотині — в колгоспній неволі. І ніхто не звільнить нас від долі нашої гіркої...

— Воно й так, — погоджується зі своїми товарками, подругами по нещастю, тітка Лизавета. — Та й лицарі вже, мабуть, перевелися. Тепер тіко змії й позоставалися... Але чекати, виглядати все дно треба...

— Кого?

— Та хоча б простого чоловіка, якщо вже не лицаря...

...Минала перша весна після останньої світової війни.